

Den store Kammerherre

H.C. Andersen og familien Scavenius til Gjorslev og Klintholm.

*af forskningsstipendiat, cand.phil.
Kirsten Dreyer*

Som bekendt var H.C. Andersen en flittig gæst på de danske herregårde. Allerede under sin første egentlige sommerrejse i 1829 besøgte han ikke mindre end tre godser, Petersgaard, Elvedgaard og Nørager. Og gennem årene frem til sommeren 1874, da Andersen en sidste gang gæstede Holsteinborg og Bregentved, blev det til mere end 30 herregårde, hvor han sammenlagt opholdt sig omkring fem år. Alligevel er de 30 kun en brøkdel af samtlige danske slotte og herregårde, og man kan derfor spørge sig selv, hvorfor det lige blev den og den og ikke en anden, han besøgte. Blev H.C. Andersen ikke inviteret, eller valgte han selv den pågældende herregård fra? I visse tilfælde kender vi svaret.

Medens Andersen var knyttet til f.eks. familien Collin og Wulff eller Lucie og B.S. Ingemann i Sorø i livsvarige venskaber, var det samme ikke tilfældet, når det gjaldt herregårdsbekendtskaberne. Nogle gled ud, og andre kom til. I 1830'erne nød han især godt af fru Lindegaards gæstfrihed på Lykkesholm, men efter Johanne Marie Lindegaards død i 1838 blev det kun til et enkelt mislykket ophold i sommeren 1839, fordi han ikke brød sig om gårdens nye ejer, sønnen Otto Lindegaard. Medens moderen levede, havde han ifølge en familietradition trukket gårdens tyre ud for

at drille den ængstelige digter, da Andersen skulle ud at spadser¹. Også Nysø opgav Andersen pga. personlige modsætninger mellem ham og den temperamentsfulde baronesse Stampe, og endelig kan nævnes, at besøgene hos hertugparret på Augustenborg ophørte pga. det slesvig-holstenske spørgsmål i 1840'erne.

Medens Lykkesholm, Nysø og Augustenborg altså hører til blandt de mere end tredive, som Andersen gæstede, er det modsatte tilfældet med Gjorslev på Stevns, uagtet han kendte og besøgte godsejerfamilien, når den opholdt sig i København. Og vi ved faktisk også, hvorfor han aldrig blev gæst på Gjorslev. Bag forklaringen gemmer sig tilmed en historie, som viser det facetterede i Andersens personlighed, som kan være svær at forstå eller acceptere.

Med sin korsform og sit store massive tårn i korsets firkant, opført i kalksten af Roskildebispen Peder Jensen Lodehat (d. 1416), er Gjorslev en af de ejendommeligste og mest markante danske herregårde. Som alt andet bispegods kom det under kronen ved reformationen i 1536, men allerede fire år senere overdrog Christian 3. det til den pommerske adelsmand Peder Svave, der var rektor for Københavns Universitet og i øvrigt en god ven af Luther. Gennem de næste par hundrede år havde Gjorslev skiftende ejere, indtil Christian 5.s dronning, Charlotte Amalie, købte det i 1679 og forenede det med to andre godser, Søholm og Erikstrup. I 1743 solgte hendes barnebarn Christian 6. de tre godser, der nu var meget forsømte, til kammerråd Chr. Lintrup, der blev adlet under navnet Lindenchrone i 1756. Han var meget optaget af tidens nye ideer og gik i gang med landboreformer, men han var desværre for tidligt ude. Reformernerne

Gjorslev slot. Foto: Niels Elgaard Larsen. Wikimedia Commons.

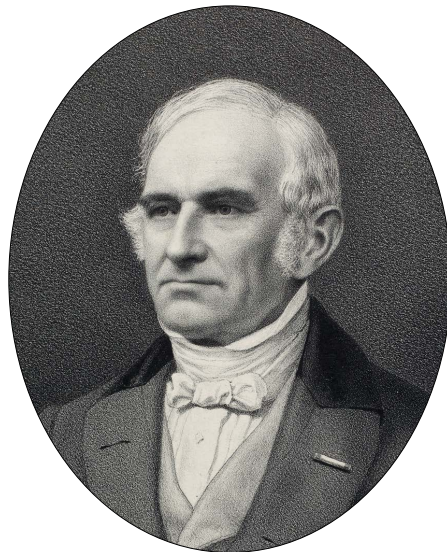
virkede ikke efter hensigten, fordi mange af bønderne simpelthen ikke kunne forstå dem. Samtidig begik han også en fundamental fejl. Han ophævede godt nok hoveriet, men han undlod at foretage en udskiftning. Det førte til, at bøndernes velstand sank. De kunne ikke betale deres afgifter, og det endte med, at Lindencrones søn fik tilladelse af kongen til at sælge Gjorslev og de to andre godser, der 1763 var ophøjet til stamhus, til justitsråd Jacob Brønnum Scavenius i 1793.

Familien Scavenius, hvis adelige gren H.C. Andersen kom i kontakt med, kan føre sine aner tilbage til Jens Thomsen Brøndum i Skagen, der blev farfar til den første ejer af Gjorslev, som ændrede navnet Brøndum til Brønnum og tilføjede navnet Scavenius, der er en latinisering af skagbo, så det blev til Jacob Brønnum Scavenius. H.C. Andersen omtaler ham i

øvrigt en enkelt gang i dagbogen, da den unge arving til eller rettere ejer af Basnæs, Otto Scavenius blev konfirmeret den 3. april 1864. Konfirmationen blev ikke holdt på Basnæs, men i København hos Ottos onkel, Peder Brønnum Scavenius til Gjorslev m.m. Andersen var den eneste, der var inviteret uden for familiens kreds, bortset fra et par bekendte til Ottos moder, Henriette Scavenius, og der er ingen tvivl om, at han følte sig beåret over invitationen. Men han følte sig givetvis endnu mere beåret, da værten, som han altid omtaler som Kammerherren, drak hans skål i anledning af Andersens fødselsdag dagen før. Kammerherren tilføjede ovenikøbet, at hans bedstefader “netop var født paa samme Dag for, jeg [*dvs. Andersen*] troer 113 Aar siden”.² Nu må der være noget, Andersen har misforstået, for der var ikke tale om Peder Brønnum

Jacob Brønnum Scavenius
(1749-1820)

Peder Brønnum Scavenius
(1795-1868)

Scavenius' bedstefader, men hans fader, altså Jacob Brønnum Scavenius, der var født den 2. april 1749.

Fejlen vidner tydeligvis om, at H.C. Andersen ikke kendte det mindste til den første Scavenius på Gjorslev, uagtet det på mange måder var en mand, hvis liv var lige så eventyrligt som hans eget. Skagboen Jacob kom nemlig i latinskoie i Aalborg, blev student i 1770 og arbejdede nogle år i Rentekammeret, inden han blev ansat i Asiatisk Kompagni i Ostindien. Her tjente han en kæmpeformue i løbet af de næste 15 år, og da han vendte tilbage til Danmark i 1792, købte han som nævnt året efter Gjorslev, Erikstrup og Søholm for 200.000 rdlr., og han supplerede yderligere sine jordbesiddelser med Klintholm på Møn, som han erhvervede for 102.000 rdlr. i 1798. Scavenius fortsatte Lindencrones arbejde. Han udskiftede bøndernes jorde, indhegnede og fredede skovene,

og desuden gik han i gang med at bryde kridt på Stevns Klint. Han havde succes med alt, hvad han rørte ved, og han havde tilmed overskud til at studere matematik, historie og sprog, ligesom han var en stor bogsamler.

Jacob Brønnum Scavenius fik fem børn, to piger og tre drenge. Den yngste af døtrene Jacobine, der var født i år 1800, blev 1822 gift med historikeren H.F.J. Estrup (1794-1846). Hun døde imidlertid allerede i 1829, og efter hendes død giftede han sig med hendes ældre søster Anna Christine (1798-1882) i 1833. Estrup blev i 1822 lektor ved Sorø Akademi, og i 1831 blev han udnævnt til direktør for Akademiet, men selv om Andersen selvfølgelig traf denne gren af familien, når han besøgte Ingemanns, kom den aldrig til at spille nogen rolle i hans liv. Det skyldtes måske også, at Estrup allerede trak sig tilbage fra stillingen som

Peder Brønnum Scavenius' børn. Siddende fra venstre Jacob (1838-1915), Elisabeth (1840-1920) og Carl (1839-1901). Stående bagest: Peder (1845-1919) og Anna (1842-1900).

direktør i 1837, fordi han var utilfreds med forholdene på Akademiet. I stedet blev han, der i øvrigt blev fader til provisorietidens frontfigur, Jacob Brønnum Scavenius Estrup, godsejer, men han var ikke en godsejer af den reaktionære type. Han førte tværtimod paradoksalt nok en indædt kamp mod alt, hvad der hed len og fideikommiser i 1840'erne.

Jacob Brønnum Scavenius' tre sønner blev alle godsejere. Den ældste, Peder Brønnum Scavenius, var født i 1795 og uddannet jurist. Efter sin embedseksamen i 1816 blev han ligesom sin fader ansat i Rentekammeret, hvor han arbejdede til 1834, selv om han allerede overtog driften

af Gjorslev, Erikstrup og Søholm efter sin moders død i 1825. Han blev også en dygtig administrator af godserne, men i modsætning til sin fader og farfar var han meget konservativ. Da han blev medlem af Den grundlovgivende Rigsforsamling i 1848, sluttede han sig oven i købet til det yderste Højre, og han gjorde sig bemærket, da han foreslog, at man skulle bibeholde Kongeloven som grundlov med enkelte ændringer. Hans forslag vandt dog ikke nogen større tilslutning. Der var kun 6 medlemmer, der stemte for det, men han udtalte, at grundloven betød, at kongen blev en "overflødig" person og – næsten som et ekko af "Keiserens nye Klæ-

der” – “en pyntet Dukke, som man ved højtidelige Lejligheder førte i Procession til Moro for Publikum”.³

Peder blev som sagt en meget effektiv og dygtig godsejer, og det varede heller ikke længe, før han købte Klintholm, som den mellemste broder Lucas havde arvet. Lucas døde i øvrigt allerede i 1832 under en rejse i Italien, så Andersen nåede aldrig at lære ham at kende. Endelig var der den tredje broder, der hed Jacob Brønnum Scavenius ligesom sin fader. Han var en efternøler og kun 8-9 år, da han mistede sin fader. Også han klarede sig godt. Han købte Basnæs i 1838 og giftede sig i 1843 med den unge komtesse Henriette Moltke fra Espe, der er bedre kendt som fru Scavenius i Andersensammenhæng. Andersen fik imidlertid kun et perifert kendskab til fru Scavenius’ ægtefælle, der allerede døde i 1850.

H.C. Andersen besøgte første gang Basnæs i sommeren 1848, da han var gæst hos Henriette Scavenius’ fader på herregården Espe ved Korsør. Der er intet, der tyder på, at han kendte Jacob Brønnum Scavenius junior, som han tilmed omtaler på en ganske besynderlig for ikke at sige uforståelig måde i sin dagbog. Efter en beskrivelse af hovedbygningen, som arkitekten G.F. Hetsch havde opført i nygotisk stil i årene 1842-46, og af det “nydeligste Høusehuus” hedder det: “hun førte [mig til] Manden”.⁴ Hvem “hun” er, fremgår imidlertid ikke, og man må derfor selv gætte sig til, at “hun” er Henriette Scavenius, og “Manden” altså Jacob Brønnum Scavenius.

Andre medlemmer af Scavenius-slægten var imidlertid langt fra ubekendt for Andersen på dette tidspunkt. Den ældre broder, Peder Brønnum Scavenius, han som nævnt normalt omtaler som

kammerherren, optræder allerførste gang i et brev fra H.C. Andersen til vennen og søofficeren Chr. Wulff den 10. oktober 1834.⁵ Wulff gjorde på den tid tjeneste på det danske vagtskib på Elben, der bevogtede grænsen mod Tyskland, og Andersen forsynede ham jævnligt med nyheder om stort og småt. I efteråret 1834 havde der for første gang været valg til De rådgivende Stænderforsamlinger. Bl.a. var Chr. Wulffs onkel, kommandørkaptajn Chr. Wulff, blevet valgt som suppleant, og det er måske derfor, at han fortæller om valget og samtidig opregner alle de øvrige nyvalgte medlemmer fra Sjælland. I hvert fald nævner han bl.a. kammerjunker Scavenius, men det er tydeligt, at det blot er ét navn blandt mange andre.

I 1842 møder vi igen hans navn, da Andersen efter et ophold på Glorup var stoppet op i Roskilde for at besøge komponisten C.E.F. Weyse, der var gæst hos præsten Hans Hertz. Han noterer i den forbindelse i sin dagbog, at han tog bad i Issefjorden [sic] og tilføjer, at Scavenius gjorde det samme.⁶ Hvorfor Scavenius opholdt sig i Roskilde, melder historien ikke noget om, og det står hen i det uvisse, om han har kendt ham eller blot genkendt ham.

Under alle omstændigheder stiftede H.C. Andersen bekendtskab med familien Scavenius i løbet af 1840’erne. I almanakken den 12. februar 1845 hedder det således: “Aften første Gang hos Scavenius”.⁷ Udgiverne af almanakken har imidlertid været i tvivl om, hvem der henrykkes til, idet der er sat et spørgsmålstejn ved navnet og datoen i registret, formodentlig fordi besøget ikke omtales i andre trykte kilder. Det kan altså være en anden Scavenius end netop Peder Brønnum, men de to udgivere har utvivlsomt valgt at pege på netop ham og ikke den yngre bro-

Charlotte Sophie Scavenius, f. Meincke (1811-72) siddende yderst th. sammen med Anna. Stående bagest fra venstre Peder, Jacob og Carl. Det kan ikke afgøres, hvem der sidder forrest.

der Jacob, fordi Andersen faktisk havde kontakt med Peder, før han begyndte at gæste Basnæs i sommeren 1855.

Ti år efter det ovennævnte notat i almanakken skriver han således i et brev til Henriette Wulff den 20. marts 1855, at han som sædvanlig er blevet forkølet pga. det våde vejr, og fortsætter i malende vendinger: "igaar var det ganske La grippe [*dvs. influenza*] jeg hostede, flød hen i Vand og Taage og da jeg igaar spiste hos Kammerherre Scavenius var jeg ved Bordet komplet lidende, mit Hovede havde en Fornemmelse som gik der Blæsebælg og blev slaaet paa Ambolt; saa gik jeg hjem, fandt der Deres kjære Brev, det var mig en Oplivelse."⁸ Man kan i øvrigt

undre sig lidt over, at Andersen ikke meldte afbud, men han har måske ikke været så syg, som han vil gøre det til. Han havde det som bekendt med at overdrive sine lidelser, og det er i hvert fald ganske sigende, at venindens brev havde en oplivende virkning.

Det lyder også nok så dramatisk næste gang, man møder kammerherrens navn. I maj 1856 tog Andersen for første gang med den netop nyåbnede jernbane fra Roskilde til Korsør gennem et vinterklædt Sjælland til Slagelse, hvor kusken fra Basnæs ventede ham. Vejret var elendigt under det meste af opholdet, der varede et par uger, og det samme var humøret. Og det blev ikke bedre, fordi han fik et

bygkorn på øjet. Den 5. maj noterer han, at øjet er dårligt, og nævner samtidig en passant, at kammerherre Scavenius er kommet, inden han genoptager beskrivelsen af sine lidelser: "Jeg sidder med flækket Æg paa Øiet, kommer slet ikke ud kan ikke læse og har svært ved at skrive."⁹ Dagen efter var bygkornet vokset, og han sad stadig med omslag på øjet. Aftenen må være blevet lang, for han skriver: "tilaf-ten slet ikke nede, men blevet i min Lænstoel."¹⁰ Den 7. var øjet fortsat hedt, og nu fik han tilmed lidt ondt i maven, så det er nok ikke blevet til så meget samvær med kammerherre Scavenius, der rejste næste eftermiddag.¹¹ Under alle omstændigheder får man ikke det mindste indtryk af Andersens syn på Scavenius' personlighed ved denne lejlighed.

Der er ingen tvivl om, at Peder Brønnum Scavenius var gæstfri. Selv om H.C. Andersen satte stor pris på god mad, skriver han desværre meget sjældent, hvad han får at spise rundt omkring hos venner og bekendte bortset fra den famøse sødsuppe hos fru Ørsted, der altid gjorde ham nervøs. Men man får alligevel nogle pejlemærker rundt omkring i dagbogs- og almanaknotaterne, når det gælder Scavenius. Den 18. februar 1857 hedder det f.eks., at han har været til "stor Middag hos Kammerherre Scavenius".¹² Han bruger det samme udtryk den 11. april 1868,¹³ og den 30. januar 1864 taler han om, at det var "et Luculs Maaltid" med henvisning til den romerske general Lucullus (117-56 f. Kr.), som var kendt for sit overdådige privatliv.¹⁴ Den 18. januar 1862 blev det endog for meget: "Middag hos Scavenius med utilladeligt mange Rettermad."¹⁵

H.C. Andersen begyndte først at føre regelmæssig dagbog fra 1860. Derfor står

det hen i det uvisse, hvor meget han kom hos kammerherre Scavenius, når familien opholdt sig i København, og vi skal helt frem til 9. maj 1863, før der er et vidnesbyrd om, at han også er blevet inviteret til at besøge dem "paa deres Eiendom", dvs. Gjorslev.¹⁶ Det var kammerherrens hustru Charlotte Sophie Scavenius (1811-72), der indbød ham, da de mødtes på Basnæs. Vi ved ikke, hvad Andersen svarede, men besøget blev i hvert fald aldrig til noget, og under alle omstændigheder fortæller dagbogen i øvrigt, at han inderst inde også betakkede sig. Han skriver nemlig, at "Kammerherren og den mellemste af Sønnerne"¹⁷ give mig ikke Lyst der til".¹⁸ Forklaringen var den, at H.C. Andersen med årene blev mere og mere kritisk over for kammerherre Scavenius. Selv om han på den ene side gav udtryk for en overdreven underdanighed over for adelige og kongelige, var han på den anden side samtidig meget kritisk over for disse samfundsgrupper. Det ser man rundt omkring i hans forfatterskab ikke mindst i romanen "De to Baronesser" fra revolutionsåret 1848, hvor den bærende idé netop er, at adel ikke er socialt bestemt, men en sjælelig kvalitet, der kan findes hos både fattig og rig. H.C. Andersen var ikke for intet barn af liberalismens århundrede. Og kammerherre Scavenius blev som nævnt mere og mere konservativ for ikke at sige reaktionær med årene. Vi får den første antydning af Andersens kritiske holdning under et besøg på Basnæs i juni 1862, hvor han ligesom i 1856 var plaget af et bygkorn, så han måtte sidde med grødomslag på øjet. Den 25. juni fortæller dagbogen, at Scavenius kom om aftenen, og det første indtryk var positivt: "han var ret livlig og talende, tvertimod hvad der var sagt."¹⁹ Den sidste bemærkning

kan undre lidt, eftersom Andersen havde kendt ham gennem flere år, men den kan måske tolkes som udtryk for, at kammerherren havde ændret personlighed. Under alle omstændigheder holdt det positive indtryk sig ikke. Den 30. juni havde Henriette Scavenius besøg af præsten i Fodby, J.C. Schmidt, som blev til middag, og i den forbindelse noterede Andersen sig, at Scavenius hverken gav Schmidt hånden endsige talte til ham. Han regnede ham åbenbart ikke for noget i hvert fald ikke efter Andersens opfattelse.²⁰

Året efter gik det for alvor galt. Et par dage efter, at Andersen havde betakket sig for at besøge Gjorslev pga. kammerherre Scavenius, skriver han i et brev til den unge Jonas Collin 11. maj 1863: "til i Formiddags var den gamle Kammerherre Scavenius [her], for at arangere formynderslige Sager,²¹ han skal have megen Agtelse for mig og venligt Sind siger man, men jeg føler mig altid trykket, ved det underlige kolde, Jernhaarde jeg opfatter hos denne Mand". Og man fornemmer lige frem, hvordan Andersen havde draget et lettelsens suk, når han fortsætter: "for et Par Timer siden tog han afsted!"²²

Det hjalp heller ikke, at Scavenius serverede nok så lukulliske måltider. Den 30. januar 1864, hvor Andersen netop bruger udtrykket "Luculs Maaltid", skriver han nemlig i dagbogen, at han føler sig "geneert" og ikke kan lide "den hovmodige Mand".²³ Det er rene ord for pengene, og bedre blev det ikke under et besøg på Basnæs i oktober 1866, hvor kammerherre Scavenius gjorde et forstemmende indtryk på Andersen fra første færd: "han forstener og gjør uhjemlig i Huset".²⁴ Det blev ikke bedre de følgende par dage. Næste aften følte H.C. Andersen således det "dræbende ved at være sammen med

den gamle stolte Rigmand Kammerherre Scavenius, han forstenede al fri Conversation og saa gik han ikke tilsens før henimod Klokken elleve".²⁵ Heldigvis skulle Andersen videre til Holsteinborg, men inden han satte sig op i vognen den 20., måtte han naturligvis tage afsked med Peder Brønnum Scavenius. Og i den forbindelse noterer han sarkastisk: "Den store Kammerherre lagde sin Haand slattet²⁶ ind i min, efter Frokosten og bad mig bringe sin Reverenz paa Holsteinborg."²⁷ Han måtte også have luft for sine følelser i et brev til Henriette Collin den 21. oktober: "Igaar forlod jeg Basnæs, hvor man saa gjerne havde beholdt mig længer, hvor man i høi Grad ogsaa pleiede og hyggede om mig; det havde Alt været deiligt havde vi ikke de to sidste Dage havdt Besøg af den gamle Kammerherre Scavenius, han er der endnu i Forretninger, som Formynder! hvor hans Nærværelse forstener Alt, hvor er han fornem og bevidst. Mig siger de han holder af, han gav mig ogsaa Haand til Afsked, slattet Haand; Konger og Prindser trykker anderledes fast, kunde jeg have sagt ham, men jeg sagde det ikke, jeg gad ikke."²⁸

Andersen tog nu alligevel en slags hævn, selv om kammerherre Scavenius formodentlig ikke opdagede det. Under sin rejse til Portugal i foråret og sommeren 1866 var han begyndt på en historie om "Portnerens Søn". Han var næsten færdig med den, da han vendte hjem til Danmark i begyndelsen af september. Den skulle blot finpudses. Det skete under det efterfølgende ophold på Basnæs og Holsteinborg, og den 22. oktober 1866 fortæller dagbogen, at han har sluttet arbejdet.²⁹ Historien blev trykt i *Nye Eventyr og Historier, Anden Række, Fjerde Samling*, der udkom den 11. december

1866. Og i de *Bemærkninger til Eventyr og Historier*, der ledsagede *Samlede Skrifter* bd. 27, (1868) skriver han, at *Portnerens Søn* har flere træk, der er grebet ud af livet, uden dog at nævne hvilke.³⁰ Et af dem finder man imidlertid i en scene, hvor titelpersonen Georg, der er blevet arkitekt og søn af fattige forældre, tager afsked med overboen, der er general, efter at han har fået et stipendium til en studierejse til Rom. Generalen er en snob og underholder altid alt og alle med en og samme anekdote. Den får han også, "og saa rakte han *Georg* sin Haand, slat Haand."³¹ Portrættet af generalen er et af Andersens mest giftige af et medlem af overklassen, og har man læst det, ved man til fulde, hvordan kammerherre Scavenius har været.

Derfor kan man undre sig så meget mere over, at Andersen fortsatte bekendtskabet. Den 11. april 1868 var han som nævnt til "stor" middag hos Scavenius, hvor han endnu en gang konstaterer, at han er "fornem kjedelig"³² og fire dage senere var det formodentlig det nyskrevne eventyr om *Laserne*, han læste hos ham, selv om han både følte sig ør og mat.³³

Peder Brønnum Scavenius døde den 4. december 1868, men det er meget sigende, at H.C. Andersen overhovedet ikke kommenterer dødsfaldet!

Medens Andersens syn på kammerherre Scavenius var meget kritisk, så havde han tilsyneladende et langt mere afslappet forhold til hustruen Charlotte Sophie. Hun var født Meincke og niece til Caroline Suhr, f. Falck, der var gift med grosserer Johs. Theodor Suhr og kendt fra såvel kredsen omkring Kamma Rahbek på Bakkehuset som familien Heiberg. Lige fra barn af var Charlotte tæt knyttet til sin tante, der delte Andersens syn

Anna Scavenius (1842-1900).

på Peder Brønnum Scavenius. Fru Suhr skriver således i 1830 til et familiemedlem om Scavenius: "Du kan tro, jeg tog Bladet fra Munden og sagde ham mangen god Sandhed i Anledning af hans Egenkjerlighed, hvorover han til sidst blev flau og tavs; det er virkelig en Lykke for Peter, at han imellem tilbringer nogle Timer i mit oprigtige Selskab; Theodor sparede ham saamænd ej heller."³⁴

Charlotte Scavenius nævnes som regel kun ganske flygtigt i Andersens dagbøger og breve, hvad enten han læste op af sine nye eventyr for hende og børnene eller mødte hende i teatret og i det københavnske selskabsliv. Derfor får man heller ikke noget egentligt indtryk af hendes personlighed, som Andersen så den, bortset fra et enkelt glimt i et brev til Henriette Sca-

venius den 8. juli 1872, et par uger efter at Charlotte Scavenius var død under et ophold i Rom den 24. juni. I den anledning skriver Andersen: "At det har været en Sorg for Deres Naade at miste en kjær Svigerinde, forstaaer jeg, gid at Datteren, den elskværdige unge Pige, var her tilbage i Hjemmet igjen."³⁵

Den elskværdige unge pige var Anna Scavenius (1842-1900), som omtales nogle få gange ved navns nævnelse i dagbøgerne og brevene. Den første gang er den 18. januar 1862, hvor H.C. Andersen var til den ovennævnte middag med de utilladeligt mange retter mad. Dagbogen fortæller: "jeg havde den yngste Datter tilbords, der holdt tilbage da jeg ikke havde Rang at gaae førend sidst."³⁶ At den verdensberømte digter, der blev modtaget som æresgæst overalt, bliver behandlet så bemærkelsesværdigt nedladende som den grimme ælling før forvandlingen til den smukke svane og må gå ind som nummer sjok, kan undre nutiden, men det taler dog til Anna Scavenius' fordel, at hun holdt tilbage for H.C. Andersen, skønt hun som adelig med deraf følgende rang havde ret til at gå først. Andersen har åbenbart også noteret sig, at hun ikke havde arvet sin faders standshovmod, og det kan desuden nævnes, at hun var en god bekendt af en af Guldalderens store personligheder, der også kom fra samfundets bund, nemlig Johanne Luise Heiberg.

Ligesom i historien "Børnesnak" er standshovmod temaet i Andersens skuespil "Han er ikke født", der havde premiere på Det kgl. Teater den 27. april 1864. Det blev ikke den store succes. Det gik kun 6 gange, og så ærgrede det tilmed Andersen, at "man" sagde, at en af personerne, en komtesse, lignede Christine og Hendrik Stamples afdøde datter

Jeanina (1833-61), og at en af replikkerne sigtede til hende og Anna Scavenius. Hvem "man" er, melder historien desværre ikke noget om, men at "man" alligevel ikke var på vildspor, fremgår pudsigt nok af dagbogen. H.C. Andersen skriver nemlig: "jeg husker nu ogsaa selv at det kan være mueligt jeg har Historien fra den Kant, havde jeg husket det var den ikke blevet benyttet."³⁷ Desværre noterer han ikke, hvilken replik, der er tale om, og det er derfor umuligt at sige, hvorvidt den er relateret til standshovmodet. I øvrigt noterer Andersen tre år senere, at hun og fætterten Otto Scavenius opførte Poul Møllers morsomme dialog "Hans og Trine" den 28. oktober 1867 i forbindelse med festlighederne omkring Lucie Scavenius' bryllup med Carl Castenschiold til Borreby. Han fortæller desværre ikke noget om hendes præstation.³⁸ Det kunne ellers have været interessant at vide, hvordan hun klarede rollen som den rappe og lidt snerpede Trine, der vender ryggen til gadedrengen Hans.

Allerede i marts 1867 havde Andersen fundet, at hun "vist" også var "en særdeles begavet og elskværdig Pige",³⁹ og der er noget, der tyder på, at han havde ret. Hun må under alle omstændigheder have tænkt meget over livet. Den sidste gang, man hører om hende, er under H.C. Andersens sidste ophold på Basnæs i sommeren 1874. Den 10. juni hedder det i dagbogen, at Henriette Scavenius under frokosten begyndte at tale om Anna Scavenius i Rom, der var konverteret til katolicismen.⁴⁰ Andersen kommenterer ikke oplysningen, men der er ingen tvivl om, at hendes overgang til katolicismen ikke har vundet hans bifald. Han noterer nemlig efterfølgende om fru Scavenius: "Den hjertensgode Frue, som jeg troede var

aldeles grundtvigiansk og stærk protestantisk Troende, talte saa ivrigt for det catholske uden at hun vidst selv vidste det og sagde at Luther havde sagt om sig selv at han var gaaet for vidt og at Martensen [*dvs. biskop H.L. Martensen*] gik ind paa Saameget; jeg blev aldeles nerveus, for jeg vidste slet ikke i hvilket Farvand Fruen nu var, jeg blandede mig aldeles ikke i Talen, jeg var alfor ilde ved den og er overtydet om at kom Fru S i klygtige Hænder gaaer hun over til den ufeilbarlige Pave.”

Som nævnt var kammerherre Scavenius ikke den eneste i familien, som Andersen ikke brød sig om. Da Charlotte Scavenius indbød ham til at besøge dem på Gjorslev i 1863, skriver han i sin dagbog, at det ikke alene var kammerherren men også den mellemste af sønnerne, dvs. Carl (1839-1901), der i øvrigt blev fader til den senere stats- og udenrigsminister Erik Scavenius, som betog ham lysten.⁴¹ Carl omtales aldrig i Andersens breve og kun fem gange i dagbogen, så det er svært at danne sig et indtryk af hans syn på ham, da han blev ældre, men han blev næppe mildere stemt. Under en middag hos Henriette Scavenius i København hedder det i hvert fald i dagbogen 8. februar 1868, at han følte sig som “i Brakvand”, fordi Carl og broderen Per Scavenius, som Andersen i øvrigt nogle år tidligere havde fundet var en smuk ung mand med et særdeles tiltalende ydre,⁴² talte “freidigt og flot, om “Pøbel” og “Studenter””. Det samme gjaldt i øvrigt fætterten Otto, medens H.C. Andersen noterer sig, at Henriette Scavenius som altid var “den samme kjærlige Sjæl”.⁴³

Paradoksalt nok var han langt venligere stemt over for den ældste af sønnerne, Jacob (1838-1915), som ellers slægtede sin fader på, og som arvede

Gjorslev. Jacob, der var uddannet cand. polit., gik også ind i politik og blev bl.a. medlem af fætterten Estrups regering i provisorietiden, hvor han blev kultusminister i 1880. H.C. Andersen tog imidlertid ikke stilling til hans politiske synspunkter, og intet tyder heller på, at han virkede hovmodig. Den 14. marts 1870 noterer Andersen f.eks., at han melder afbud, da Jacobs hustru, Louise (1844-1920), havde indbudt ham til bal. Godt nok skriver han i dagbogen, at han hellere vil være fri, men han angiver ikke årsagen.⁴⁴ Den finder man imidlertid i et brev til fru Melchior samme dag, hvor han skriver, at han sidder halvvejs i karantæne, fordi han er tandløs. Hans “kostbare” kunstige tænder, der altid voldte ham kvaler, var nemlig hos hans tandlæge Juan Voss.⁴⁵

Der er heller ikke nogen tvivl om, at Louise og Jacob Scavenius havde sympati for Andersen. I begyndelsen af 1872 vrimler det bogstavelig talt med notater om de unge Scavenius’. Det begynder mandag den 22. januar, hvor han havde besøg af Jacob, der åbenbart indbød ham til middag om fredagen.⁴⁶ Tirsdag noterer han imidlertid, at han gik til de unge Scavenius’ og undskyldte sig for indbydelsen.⁴⁷ Dagbogen fortæller ikke, hvad der var årsag til afbuddet, men fredag var Andersen til middag hos Henriques sammen med J.P.E. Hartmann og hans store familie, hvorfor han formodentlig har modtaget invitationen til Henriques før indbydelsen til Scavenius’. Under alle omstændigheder ønskede Louise og Jacob Scavenius åbenbart at se Andersen, for lørdag den 27. januar noterer han, at selskabet var udsat til netop denne dag for hans skyld, og Henriette Scavenius var også blevet en dag længere i byen, end det egentlig var bestemt. Andersen fik

formodentlig mod forventning Louise til bords. I hvert fald skriver han selv, "at den Ære ikke kunde tilkomme mig da der var saa mange høitstillede". Men den unge fru Scavenius afviste ham øjeblikkeligt med bemærkningen: "*De skal just være den ærede!*", og Andersen noterer i øvrigt også omhyggeligt, at han ikke alene drak et glas med baron Henrik Stampe, men også, at "Huusherren drak eet med mig".⁴⁸

Den 6. februar var han igen indbudt til Jacob. Denne gang var det til bal. Andersen havde ganske vist ikke lyst til at tage ud klokken ni om aftenen, men han gik alligevel, selv om han kun blev en times tid.⁴⁹

De unge Scavenius' nød også godt af hans oplæsning og hans evner som lejlighedsdigter. Den 12. februar læste han op, men han var langt fra tilfreds med sig selv, for han skriver selv, at han "hostede og harkedede meget".⁵⁰

I slutningen af februar sendte Louise Scavenius ham to vifter med en anmodning om at skrive et vers på bladene. Det var meget moderne på den tid, og Andersen var ganske ferm til den slags. Den ene var han færdig med den 26.,⁵¹ og den anden afleverede han selv tre dage efter, hvor han i øvrigt bemærker, at den unge frue ikke var klædt på, da han kom.⁵² Han skriver desværre ikke, om visitten fandt sted om formiddagen eller om eftermiddagen.

Louise Scavenius var i det hele taget en meget aktiv dame, når det gjaldt Andersen. Den 11. marts mødte han hende i Nyhavn. Hun havde lige været hjemme hos ham for at bede ham skrive en prolog til en forestilling, de skulle opføre hjemme den 14. marts. Selv om Andersen lige var kommet fra Det kgl. Teater, hvor han havde meddelt teaterchefen, at han ikke magtede at skrive en prolog i anledning

af opførelse nr. 200 af "Den Stundesløse", og selv om han både følte sig skørhovedet og mat i benene, kunne han åbenbart ikke stå for Louise Scavenius' bøn. I hvert fald gik han straks hjem og skrev den ønskede prolog.⁵³ Andersen havde det absolut heller ikke godt den 14. marts. Han var meget mat og træt, og det blev ikke bedre, da han kom til Scavenius': "Jeg kom ind i den propfyldte Stue, stod ved Døren, Tje[ne]-ren slog den op for Fru Raben og jeg fik Dør Haandtaget lige ind i Siden, saa jeg var ved at faae ondt, maatte ind i et koldt Værelse og sad der til Forestillingen begyndte med min Prolog, som Fru [Louise] Scavenius sagde bag Coulliserne, mens den lille Søn⁵⁴ stod klædt som Nisse og hørte efter, det han skulde sige; derefter kom "Salig Ferdinand", jeg saae kun første Scene og gik saa, de skulde endnu have en fix Idee af Block og Bøgh." Ulykkerne stoppede ikke med håndtaget, som Andersen fik ind i siden. Han skriver videre: "Jeg tog en Vogn og kjørte hjem, stadig ondt i Siden, hjemme faldt Lysestagen ned, Lyset og Glasset knækkedes, kort efter sprang Lampeglaset ud over Aftensmaden. Seet efter under Sengen og i Krogene om ikke en Kat der havde skjult sig, thi i Dag smuttede, to Gange, en saadan ind til mig."⁵⁵

Andersen var unægtelig meget uheldig den dag. Og mon ikke han har fortalt om alle sine ulykker, da han gik på visit hos Louise og Jacob Scavenius to dage efter? Han kom i hvert fald for at sige farvel, for han skriver, at de skulle rejse til Italien næste dag.⁵⁶ Og under alle omstændigheder er det sidste gang, man hører om dem i dagbøgerne.

Selv om Andersen aldrig blev gæst på hverken Gjorslev eller Klintholm, og skønt familien Scavenius kun nævnes

ganske sporadisk i dagbøgerne og brevene, fortæller de spredte notater og udtalelser alligevel deres egen lille historie ikke blot om et af Andersens måske mere perifere bekendtskaber, men også om en tid, der var præget af store standsforskelle, og hvor rang endnu spillede en altdominerende

rolle i omgangsformen. Og selv om H.C. Andersen som nævnt altid fremhævede sjælens adelskab på bekostning af det blå blod, så underkastede han sig alligevel dette samfundssystem uden at protestere. Kritikken kom kun til orde i forfatterskabet.

Forkortelse:

Dagbøger: *H.C. Andersens Dagbøger 1825-1875*. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab under ledelse af Kåre Olsen og H. Topsøe-Jensen. I-XII. Kbh. 1971-77.

Noter

- 1 Kai Uldall: *H.C. Andersen på Lykkesholm* (Kulturminde. Ny Række. Bind IV. Kbh. 1961. 163).
- 2 Dagbøger VI 33
- 3 *Dansk biografisk Leksikon*. 2. udg. XX, Kbh. 1941, 631.
- 4 Dagbøger III 291. "mig til" er konjektur pga. hul i papiret.
- 5 Kirsten Dreyer (udg.): *H.C. Andersen og familien Wulff. En samling breve 1823-1875*, I, Kbh. 2010, 138.
- 6 Dagbøger II 298.
- 7 Helga Vang Lauridsen og Kirsten Weber (udg.): *H.C. Andersens Almanakker 1833-1873*, Kbh. 1990, 145.
- 8 H. Topsøe-Jensen (udg.): *H.C. Andersen og Henriette Wulff. En Brevveksling*, II, Odense 1959, 200.
- 9 Dagbøger IV 197.
- 10 ib. 198.
- 11 ib.
- 12 Almanakker 251.
- 13 Dagbøger VIII 49.
- 14 ib. VI 8.
- 15 ib. V 143.
- 16 ib. V 391.
- 17 Carl Scavenius (1839-1901).
- 18 Dagbøger V 391.
- 19 ib. 175.
- 20 ib. 176.
- 21 Peder Brønnum Scavenius var formynder for den faderløse nevø Otto Scavenius, indtil han blev myndig.
- 22 Kirsten Dreyer (udg.): *H.C. Andersen og Jonas Collin d.y. En brevveksling 1855-1875*, Kbh. 2001, 91.
- 23 Dagbøger VI 8.
- 24 ib. VII 199.
- 25 ib.
- 26 If. Henning Høirup (*H.C. Andersens digte og deres fynske islæt* i Anderseniana 2. række, bd. III, 148) fynsk dialekt, medens *Ordbog over det danske Sprog XX*, Kbh. 1941, 381 bestemmer det som jysk dialekt.
- 27 Dagbøger VII 199.
- 28 C. Behrend og H. Topsøe-Jensen (udg.): *H.C. Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin*, III, Kbh. 1936, 355f.
- 29 Dagbøger VII 200.
- 30 Erik Dal, Erling Nielsen og Flemming Hovmann (udg.): *H.C. Andersens Eventyr*, VI, Kbh. 1990, 23.

- 31 Ib. IV, Kbh. 1966, 236.
- 32 Dagbøger VIII 49.
- 33 Ib. 51. H.C. Andersen skriver kun "Følt mig ør og mat; læst dog hos Kammerherre Scavenius" uden at notere, hvad han læste. Dagen før havde han imidlertid læst *Laserne* for filosoffen Rasmus Nielsen og senere for digteren og journalisten Carl Ploug, hvorfor det sandsynligvis kan antages, at det også har været det samme eventyr, han læste for Scavenius.
- 34 C. Nyrop: *Det Subrske Hus i Kjøbenhavn 1749-1899*. Kbh. 1899, 138.
- 35 Kirsten Dreyer (udg.): *H.C. Andersen og Basnæs. Breve til Henriette Scavenius 1855-1874*. I. Kbh. 2007. 290.
- 36 Dagbøger V 143.
- 37 Ib. VI 51.
- 38 Ib. VII 364.
- 39 Kirsten Dreyer (udg.): *H.C. Andersen og Basnæs. Breve til Henriette Scavenius 1855-1874*, I, Kbh. 2007, 225.
- 40 Dagbøger X 265.
- 41 Ib. V 391.
- 42 Kirsten Dreyer (udg.): *H.C. Andersen og Basnæs. Breve til Henriette Scavenius 1855-1874*, I, Kbh. 2007, 185
- 43 Dagbøger VIII 18.
- 44 Ib. 343.
- 45 Niels Oxenvad (udg.): *H.C. Andersens brevveksling med familien Melchior*, II, Odense 2007, 428.
- 46 Dagbøger IX 206.
- 47 Ib. 207.
- 48 Ib. 209.
- 49 Ib. 216.
- 50 Ib. 219.
- 51 Ib. 227.
- 52 Ib. 228.
- 53 Ib. 236.
- 54 Peder Scavenius (1866-1949).
- 55 Dagbøger IX 238f.
- 56 Ib. 240.